

Meteen belanden we dan op het derde niveau, dat van de instituties. Het is deze 'institutionele' approach die in het voorgaande nauwkeuriger werd gesitueerd.

G. De Meyer

Op 10 januari II. kwam — voor niet-ingewijden vrij plots — het bericht dat de Nederlandse regering financiële steun zou verlenen aan het dagblad « De Tijd ». Het is de eerste maal dat in Nederland selectieve overheidssteun wordt verleend, en dan nog wel aan één bepaalde krant.

Deze belangrijke innovatie — of dit experiment — wordt in onderstaand artikel toegelicht door dr. W. Van der biesen.

de tijd blijft

(1) De term 'uses and gratifications' is moeilijk te vertalen door 'gebruik en voldoening'. Bovendien is hij onvolledig: wanneer men nog mag aannemen dat de voldoening volgt op het gebruik (al zou men ook reeds kunnen spreken van anticipatorische voldoening), kunnen de eveneens frequent gebruikte termen 'need' en 'motive' (als voorafgaand aan het gebruik) niet meer gedekt worden door de reeds ingeburgerde benaming 'uses and gratifications' (U & G).

(2) In Lazarsfeld, P. F., Stanton, F., **Radio Research 1942-43**, New York, 1944 vindt men een aantal voorbeelden van U & G-studies. Klassiek geworden studies zijn: Herzog, H., **What do we really know about Day-Time Serial Listeners?**, in Lazarsfeld, P. F., **Ibidem**, p. 2-23, waarin het gebruik dat vrouwelijke radio-luisteraars van de zgn. 'soap operas' maken, wordt belicht; Wolf, K. M., Fiske, M., **Why they read Comics**, in Lazarsfeld, P. F., Stanton, F., **Communications Research 1948-49**, New York, 1949 waarin de inhoud van stripverhalen in relatie wordt gebracht met het mentaal bevattingsvermogen van kinderen; Berelson B., **What 'missing the Newspaper' means**, in Lazarsfeld, P. F., **Ibidem**, pg. 111-129, waarin dieperliggende motieven voor dagbladlectuur, onderzocht tijdens een krantenstaking, worden blootgelegd.

(3) Schramm, W., Lyle, J., Parker, E., **Television in the Lives of our Children**, London, 1961.

(4) Het ganse onderzoeksproject is uitvoerig beschreven in McQuail, D., Blumler, J. G., Brown, J. R., **The Television Audience: a Revised Perspective**, in McQuail, D., (ed) **Sociology of Mass Communications**, Harmondsworth, 1972, pg. 135-165.

(5) McQuail, D., **Ibidem**, waarin de hier besproken benadering met de term « media-person interaction » omschreven wordt en het mediagebruik tot volgende vier basisvormen herleid: « diversion, personal relationship, personal identity, surveillance ».

(6) Blumler, J. G., McQuail, P., **Television in Politics, Uses and Influence**, London, 1968.

(7) Een gelijkaardige thesis verdedigt Noelle-Neumann, E., **Kumulation, Konsonanz und Offentlichkeitseffekt**, in **Publizistik**, Konstanz, jrg. 18, nr. 1, 1973, pg. 26-51: hoe meer de selectieve perceptie gehinderd wordt — door consonante berichtgeving en commentaar, versterkt door de cumulatieve van periodiek verschijnende mediaboodschappen — des te gemakkelijker kunnen opvattingen door de massamedia veranderd worden.

Het katholieke landelijke (= met nationale verspreiding) dagblad « De Tijd » kent reeds verscheidene jaren financiële moeilijkheden. In 1970 maakte de krant een verlies van 50 miljoen Fr. Ieder tekort was tot dan toe bijgesteld geworden door de uitgeversmaatschappij van « De Tijd », de machtige « Verenigde Nederlandse Uitgeversbedrijven » (uitgeefster van o.a. « Panorama », « Avenue », « Nieuwe Revue », « Margriet », « Libelle », « Asterix » enz... meer dan 250 miljoen brutowinst in 1970). Medio mei 1971 weigerde het V.N.U.-concern nog langer voor « suiker-tante » te spelen en maakte bekend dat « De Tijd » zou ophouden te verschijnen. De V.N.U. wou de krant nog wel een kans geven « om zichzelf te redden », maar dit moest dan wel « binnen enkele weken geschieden », zoniet was het gedaan.

De ondernemingsraad noch de redactie van « De Tijd » legden zich echter bij de feiten neer. Integendeel. Onder het motto « Wij gaan door met De Tijd » lanceerde men een spektakulaire weldadigheidsfunctie over heel Nederland. Samen met de overleggroep « Vrienden van De Tijd » organiseerde het Tijd-personeel een energieke campagne die zowel de publieke opinie als de massamedia (andere dag- en weekbladen, radio en TV) sensibiliseerden voor het veroordeelde blad. De actie had succes. Na tien dagen hadden zich 10.000 nieuwe abonnees gemeld. Zes maanden later was dit aantal tot 25.000 gestegen. Bovendien stroomden vele adhesie-betuigingen (zowel van bekende Nederlanders als van gewone lezers) binnen, die dag na dag werden afgedrukt in de krant.

Wegens die enorme respons in het hele land ging de moederuitgeverij enigszins aan het wankelen. De vele reacties hadden de V.N.U. ietwat beducht gemaakt voor haar « image » en bovendien had de Tijd-redactie meer aanzien gekregen bij het concern. Dit alles had tot gevolg dat de V.N.U. haar beslissing opschortte, zodat « De Tijd » uitstel van executie kreeg. De beheerders van de uitgeverij besloten « dat het beraad over de toekomst van « De Tijd » voorlopig mocht voortgezet worden, in afwachting van de mogelijkheden die de oprichting van een bedrijfsfonds voor de pers en eventuele andere regeringsmaatregelen zouden kunnen bieden ».

De lezers en sympathisanten hadden « De Tijd » dus voorlopig gered. De onzekerheid bleef echter.

Einde 1971 bedroeg de oplage van « De Tijd » ongeveer 105.000 exemplaren. Om enigszins rendabel te zijn waren er echter 150.000 nodig. De vele nieuwe abonnees waren onvoldoende en hadden de krant niet gezond kunnen maken. Men had vooral nood aan nieuwe adverteerders (« De Tijd » put slechts 1/3 van haar inkomsten uit advertenties, bij de meeste bladen bedraagt dit 50 % en meer). Doch deze bleven achterwege.

Zo balanceerde « De Tijd » een tweetal jaar aan de rand van de afgrond. Alle oplossingen waren tijdelijk en voorlopig. Niemand had enige zekerheid nopens de toekomst.

Ondertussen was er wel een interne ommezwaai gebeurd. De redactie ging zich — meer dan voorheen — concentreren op de typische functies van een avondblad: opinies en achtergrond-informatie

verstrekken bij het nieuws dat reeds via de ochtendkranten of via de omroep verspreid werd. Bovendien — en dit is nog het belangrijkste — ging « De Tijd » ook een « opener » koers voeren. Men ging aandacht besteden aan de diverse schakeringen en vooral aan de nieuwe verschijnselen in de samenleving. Er werd plaats ingeruimd aan veelzijdige opinies en meningen, liefst in de vorm van dialoog. Van een eerder conservatief-katholiek blad evolueerde « De Tijd » naar een pluriforme krant wiens eigenheid er juist in bestaat, niet links en niet rechts te zijn. « Met katholieke beginselen in het achterhoofd streven wij naar een meedenkende en meelevende vooruitstrevendheid ».

Deze inhoudelijke zwenking kon niet belletten — wellicht was zij er zelfs gedeeltelijk de oorzaak van — dat in oktober 1973 het voortbestaan van het blad nogmaals in het gedrang kwam. Diverse en uiteenlopende redenen hadden de « rode cijfers » weer vrij sterk doen toemen. Als voornaamste oorzaken kunnen hier geciteerd worden :

1. Door afstoting van twee regionale edities (Rotterdam en Haarlem) verloor de krant heel wat lezers in de betrokken regio's (men spreekt van tienduizenden abonnees).
2. Het vernieuwde redactionele beleid veroorzaakte — althans aanvankelijk — een abonneeverlies dat heel wat aanzienlijker was dan de aangroei van het aantal nieuwe lezers.
3. Vele van de sympathie-abonnees van 1971 waren na enige tijd en vooral na de herhaalde verhogingen van het

abonnementsgeld, terug afgevoeld.

4. De voor « De Tijd » erg ongunstige advertentiemarkt wegens :
 - a) de steeds slinkende oplage (op dit ogenblik iets meer dan 60.000) ;
 - b) de landelijke (= zeer dun gespreide) verspreiding ;
 - c) het feit dat « De Tijd » in vele gevallen « de tweede krant » is. Deze vitale functie van « De Tijd » maakt haar juist minder interessant voor de adverteerders, vermits de Tijdlezers toch reeds bereikt worden via ochtend- en vooral regionale bladen.

5. De voortdurend stijgende exploitatiekosten die bij een landelijke krant uiteraard hoger liggen dan bij een regionaal blad (een kostbaar bezorgingsapparaat, posttarieven, enz.).

Wegens deze erg ongunstig geworden perspectieven had de V.N.U. in oktober 11. aan de regering laten weten dat overwogen werd de exploitatie van « De Tijd » in de loop van 1974 te beëindigen. Naar aanleiding van deze mededeling werd achter de schermen intensief overleg gepleegd door enerzijds de V.N.U. en anderzijds de ministers van cultuur, recreatie en maatschappelijke vorming en van economische zaken. De mogelijkheden de exploitatie van « De Tijd » voort te zetten met steun van de overheid, werden hier grondig onderzocht.

Eerder onverwacht werd dan op 10 januari 11. meegedeeld dat men na ruggespraak met « De Tijd » een oplossing had gevonden, waarbij het voortbestaan van de krant nog voor een periode van drie jaar gegarandeerd kan worden.

Gedurende die tijd zullen de bedrijfsverliezen van het blad gedekt worden tot een maximum van drie miljoen gulden (\pm 45 miljoen BFr.) per jaar. De overheid zelf neemt hiervan twee miljoen gulden (30 miljoen BFr.) voor haar rekening, terwijl de V.N.U. één miljoen gulden (15 miljoen BFr.) zal bijpassen. Bovendien zal de V.N.U. ook instaan voor de zgn. overhead-kosten. Voorwaarde bij dit alles is, dat de oplage van « De Tijd » niet zal dalen beneden de 55.000 betaalde exemplaren. Tevens werd gestipuleerd dat de overeenkomst tussen de regering en de V.N.U. slechts gesloten werd in afwachting van de in de zomer of in het najaar te verwachten regeringsnota over het mediabeleid. Na het verschijnen van deze nota zal zonodig de getroffen regeling worden herzien in functie van de dan bestaande omstandigheden. In deze nota zullen de maatregelen worden voorgesteld die de regering denkt te nemen om het voortbestaan van een gedifferentieerde berichtgeving en opinie in Nederland te waarborgen.

Het feit dat de overheid — voor het eerst in Nederland — een in financiële moeilijkheden geraakte krant gaat steunen, werd op diverse reacties onthaald, gaande van volledige instemming en zelfs gejuich, tot verwerping en strenge afkeuring.

Nederlands grootste en meest welvarende krant, « De Telegraaf », noemt « De Tijd » nu « een overheidskrant » en vindt dat de steun aan één blad in hoge mate onbillijk is voor concurrerende landelijke en regionale bladen. « Het Algemeen Dagblad » noemt de overheidssteun « een

DE TIJD

DIEU ET MON DROIT

DAGBLAD VOOR NEDERLAND

DE TIJD

waarin opgenomen De Maabode
en Nieuws Haarlemse Courant

AMSTERDAM, Postbus 348.
N.Z. Voorburgwal 234-240.

DIRECTIE:

drs. F. P. J. M. Sweens

HOOFDREDACTIE:

drs. H. W. M. van Run

MARKETING:

N. G. Schrama

ABONNEMENTEN:

Per jaar f 140,—
Per kwartaal f 37,—
Losse nummers f 0,45
Postgiro voor abonnements-
betalingen 695300.

TELEFOONNUMMERS:

Klachten over bezorging (tot
20 uur, op zaterdag tot 17.30
uur): 020-233985 en 233986.
Alle andere informaties:
020-221355.

ADVERTENTIES:

128 cent per millimeter-
hoogte, 100 cent voor familie-
berichten (exclusief 4%
BTW). Contractarieven op
aanvraag. Tel. 020-221355.

schreeuwend onrecht» en «een over-
heidspremie voor slecht beleid». Verder
meent dit blad dat een krant gemaakt
wordt «om gelezen te worden, en niet
om als hobby-produkt te worden verspreid
op kosten van de overheid». Het protes-
tantse blad «Trouw», dat eveneens met
grote financiële moeilijkheden te kampen
heeft, vindt «dat opiniërende kranten
die niet op winst uit zijn, gesteund moe-
ten worden. Het bestaan van zulke bla-
den is een zaak die de overheid ter har-
te (en ter beurze) dient te gaan».

«De Tijd» zelf juicht de beslissing uiter-
aard toe. Uit het hoofdredactioneel com-
mentaar van de krant van 10 januari 1974
lichten we volgende passage: «Een
krant die zich een opiniekrant mag noe-
men, heeft principieel een andere be-
staansgrond dan haar economische ren-
tabiliteit. Haar bestaansgrond moet wor-
den gezocht in de hogere orde van maat-
schappelijk nut als informatieverstrek-
kend, opinievormend en mondig makend
medium... Gelet op de functie van een
onafhankelijke krant in een democratische
gemeenschap is hulp van de overheid,
dat wil zeggen steun met gemeenschaps-
gelden, eigenlijk geen hulp van buiten
maar hulp van binnen. Verscheidenheid
van meningsuiting hoort net zo goed als
vrijheid van meningsuiting tot de pit van
onze democratische cultuur. En behoud
van een en ander is een zaak van ge-
meenschappelijke verantwoordelijkheid.
Het is verheugend dat de overheid, die
de omroeperscheidenheid zo zorgvuldig
geregeld heeft... een moedig besluit tot
bijzondere steun genomen heeft als een
voorschot op het tot stand te brengen
massa-mediabeleid».

Naar aanleiding van het TV-programma
«Diagnose» (uitgezonden door de N.O.
S.-televisie op 13 januari) dat gewijd was
aan de vraag of de overheid noodlijden-
de dagbladen moet steunen, heeft de Af-
deling Kijk- en Luisteronderzoek een en-
quête verricht onder een steekproef van
de Nederlandse bevolking. Uit dit opinie-
onderzoek bleek dat bijna de helft (48%)
van de Nederlanders vindt dat noodlij-
dende landelijke dagbladen niet met be-
lastinggeld gesteund horen te worden.
31% vindt echter van wel. De enquête
wees verder uit dat 31% van de onder-
vraagden verscheidenheid in de pers zeer
belangrijk vindt, terwijl 10% zei dat zulks
volledig onbelangrijk is.

In het voornoemde N.O.S.-programma
«Diagnose» werd in de vorm van een
«Kort Geding» gediscuteerd over de
stelling «Noodlijdende landelijke dagbla-

den behoren niet met belastinggelden te
worden gesubsidieerd». Na een uitvoerig
debat tussen de voor- en tegenstanders
van deze stelling werd deze door de ju-
ry met een overtuigende meerderheid (16
tegen 5) verworpen. Hierbij kan terloops
wel worden aangestipt dat er een op-
vallend verschil bestaat tussen de uit-
spraak van de jury van «Diagnose»
[waarvan men verzekert dat ze in haar
samenstelling representatief zou zijn voor
de Nederlandse bevolking] en het resul-
taat van het opinie-onderzoek, dat even-
eens betrekking zou hebben op een
dwarsdoorsnede van de Nederlanders.
Derhalve kan men zich niet van de in-
druk ontdoen dat minstens één van beide
stalen helemaal niet representatief is.
Feit is echter dat de overgrote meerder-
heid van de juryleden die voor én tegen
aan het woord hebben gehoord, voor sub-
sidie aan noodlijdende landelijke krant-
ten gewonnen is.

De verdeeldheid bij de Nederlandse pu-
blike opinie en bij de dagbladen zelf,
reflecteert zich eveneens bij de politici
en bij de politieke partijen. De liberale
V.V.D. (Volkspartij voor Vrijheid en De-
mocratie) is heftig gekant tegen over-
heidssubsidie. Zij noemen de steun aan
«De Tijd» een groot element van wille-
keur. Naar hun mening moeten kranten
alleen maar blijven voortbestaan als het
produkt dat zij maken wordt verkocht.
Fractie leider Wiegel wijst bemoeienis van
de overheid met de pers volledig af, om-
dat hulp volgens hem de concurrentie-
verhoudingen tussen de bladen vervalst.
De kamerleden van de KvP en van de
PvdA zijn echter van mening dat er van
concurrentievervalsing helemaal geen
sprake is. Integendeel. Zij stellen dat de
concurrentievervalsing juist ontstaan is
doordat de adverteerder en niet meer
de lezers kunnen beslissen over het al
dan niet voortbestaan van een krant. Der-
halve is de overheidssteun, zo betogen
zij, juist een middel om deze vervalsing
terug recht te trekken.

De V.V.D. deed echter meer dan haar
afkeuring uitdrukken. Zij heeft het kabi-
netsbesluit, waarin de minister van CRM,
Van Doorn, een aanzienlijk aandeel heeft
gehad, ook ter discussie gesteld in de
Tweede Kamer. Dit openbaar Kamerdebat
over «De Tijd» had plaats op 5 februari
II. De V.V.D. en de kleinere oppositiepar-
tijten leverden hier felle kritiek op de ge-
nommen beslissing. Tevens werd door de
minderheid een motie ingediend, waarbij
men de steun aan «De Tijd» wilde be-
perken tot een eenmalige uitkering. Zo-

wel de kritiek als de motie werd alle wind uit de zeilen genomen door de nadrukkelijke verklaring van minister Van Doorn, «dat aan de toezeggingen aan «De Tijd» niet meer te tornen valt. De overeenkomst zou alleen komen te vervallen wanneer «De Tijd» beneden de grens van 55.000 abonnees zou komen, of wanneer het verlies meer dan drie miljoen gulden per jaar zou gaan bedragen.»

Het debat, waarin met moties en gewijzigde moties werd gegoocheld, had helemaal niet verhelderend gewerkt. «Als enig lichtpunt is eruit te voorschijn gekomen», zo merkt Rob Vermaas in «De Tijd» van 7 februari op, «dat de kamermeerderheid met de regering meent dat een krant als geestesprodukt bescherming verdient en niet uitsluitend overgeleverd mag zijn aan het vrije spel der economische krachten... Het beginsel dat noodlijdende bladen ook individueel geholpen kunnen worden is nogmaals onderstreept. Dit principe moet nader worden uitgewerkt in de nota massamediabeleid, waar thans het wachten op is.»

Ondertussen heeft «De Tijd» de formele zekerheid gedurende drie jaar te kunnen verder werken aan haar nieuw exploitatieplan en aan haar nieuwe redactionele formule. De Tijd-redactie wil nu voortgaan «met het maken van een krant die uitmunt door diepte-informatie, door openheid van geest en dus tevens door het activeren van opiniërende samenspraak. Een krant om erbij te hebben voor wie bij wil blijven» («De Tijd», 10 januari 1974).

Bij dit eerste experiment in Nederland van selectieve en gerichte overheidssteun aan één dagblad kunnen wel enkele bedenkingen gevoegd worden. Vooreerst kan men de vraag stellen op welke grond de diverse criteria berusten? Waarom drie jaar? Waarom twee miljoen gulden? En vooral, waarom de limiet van 55.000 exemplaren? Op het eerste gezicht lijkt het allemaal wat willekeurig, vooral omdat nergens enige argumentatie of verantwoording wordt opgegeven.

Vervolgens wordt steeds herhaald dat de regering «De Tijd» wil steunen «om de pluriformiteit in de dagbladpers te handhaven». Doch deze pluriformiteit wordt nergens gedefinieerd, zodat het helemaal niet duidelijk is welke de grenzen zijn die hier aan het begrip «verscheidenheid» moeten gesteld worden. Dit betekent concreet dat er blijkbaar nog geen aanvang werd gemaakt met het bepalen van de kwantitatieve en kwalitatieve di-

mensies van deze pluriformiteit.

Een derde bedenking die bij dit alles oprijst houdt enigszins verband met de beide vorige. Men kan zich inderdaad afvragen wat er nu concreet met de andere noodlijdende dagbladen (en weekbladen) gaat gebeuren. Dit is niet zo maar een denkbeeldig probleem. De protestantse krant «Trouw» heeft immers reeds een aanvraag om hulp aanhangig gemaakt bij de minister van CRM. Ook het weekblad «De Haagse Post» zou inmiddels met minister Van Doorn besprekingen begonnen zijn over eventuele overheidssteun. De vraag is nu, of ook deze bladen met belastinggelden zullen gesteund worden en zo ja, of dit dan volgens dezelfde criteria zal geschieden zoals die nu voor «De Tijd» gelden? Of gaat men voor ieder blad andere normen uitdokteren?

Allemaal vragen die (voorlopig?) nog onbeantwoord blijven, maar toch heel belangrijk lijken in het geheel van de problematiek. Wellicht zal men moeten wachten op de regeringsnota over het mediabeleid, waarin men de criteria noch de omschrijving van «pluriformiteit in de pers» uit de weg kan gaan? De maatregelen met betrekking tot «De Tijd» lopen trouwens vooruit op deze nota en kunnen zelfs aangepast worden in functie van de betreffende nota.

De steun aan «De Tijd» moet juist gezien worden als een streven van de minister om de status-quo in de pers te handhaven. Tijdens het kamerdebat van 5 februari zei minister Van Doorn het zelf zeer duidelijk: «De regering mag niet toestaan dat er een aantal bladen sneuvelt voordat het beleid tot stand is gekomen dat er juist op gericht is de pluriformiteit in de pers te handhaven». Iemand die gelooft in de essentiële rol van de pers in een democratisch maatschappelijk bestel, kan deze visie alleen maar toejuichen. Men moet zich echter hoeden voor iedere vorm van willekeur. Daarom is het nu wachten op de — belangrijke — nota over het hele mediabeleid.

Persoonlijk — en dan denken we vooral aan de Belgische toestand op dit stuk — zien wij die nota met grote belangstelling tegemoet. Hopelijk zal zulk politiek initiatief ook inspirerend werken op sommige Belgische verantwoordelijken. Selectieve overheidssteun aan kranten of weekbladen, evenals enige vorm van massamediabeleid behoren in België vooralsnog tot het domein van de utopieën.

De kans is overigens niet denkbeeldig

dat het — wegens gebrek aan ernstige criteria fel bekritiseerde — wetsontwerp over algemene steun aan de dagbladpers, samen met de regering-Leburton ter ziele is gegaan. Derhalve lijkt het niet onwaarschijnlijk dat wij na de overname van de — sterk verwaterde — Berend Boudewijnquiz, ook ideeën en visies over perssteun en vooral over gezamenlijk mediabeleid aan onze noorderburen moeten gaan ontleenen.

Wim VAN DER BIESEN